

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Bc. Pavlína Buchtová

Vlnění

Olomouc 2013

Vedoucí katedry: PaedDr. Taťána Šteiglová, Ph. D.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím literatury uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne

Bc. Pavlína Buchtová

Poděkování mé vedoucí diplomové práce PaedDr. Tat'áně Šteiglové, Ph.D. za
veškeré rady, kritiku a vedení při tvorbě tohoto díla.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Pavlína Buchtová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	PaedDr. Taťána Šteiglová
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Vlnění
Název v angličtině:	Fleecing
Anotace práce:	Práce se zabývá problematikou haptických vlastností materiálu, konkrétně vlnou, a upozorněním na ubývání hmatových podnětů ve výchově dítěte i v životě dospělého člověka. Praktická práce je tvořena objekty z ovčí vlny a s odkazem na taktilní umění je vytvořen pedagogický artefietický program.
Klíčová slova:	hmat, haptika, taktilní umění, textilní tvorba, vlna, plstění
Anotace v angličtině:	This master work is dealing with the question about haptics attribute of sheep's wool and with the question about decrease of tactile sensation in children's live. The practical part of work are objects from wool. The last part of master work is pedagogical project.
Klíčová slova v angličtině:	touch, haptics, tactil-art, textil-art, wool, felting
Přílohy vázané v práci:	CD s textem a obrazovou dokumentací
Rozsah práce:	46 stran/ 8 606 slov/ 54 763 znaků (vč. mezer)
Jazyk práce:	česky

OBSAH

Obsah	1
Úvod	3
I. TEORETICKÁ ČÁST	5
1.1. Vlna.....	5
1.1.1. Charakteristika	5
1.1.2. Plstění.....	5
1.2. Taktilní umění.....	7
1.2.1. Dotyky	7
1.2.2. Vnímání umění hmatem	8
1.3. Přírodní materiály a meditace	11
1.4. Vlna v moderním světě	13
1.4.1. Tradičně netradiční.....	13
1.4.2. Vlna v umění	13
II. Praktická část	16
2.1. Má cesta k vlně.....	18
2.2. Pravá meditace	20
2.2.1. Stříhání, praní, česání.....	20
2.2.2. Plstění a spřádání.....	21
2.3. Inspirace.....	23
2.4. Vlnění – jednotlivá díla.....	25
2.4.1. Brána do Jiného světa.....	25
2.4.2. Vlnění.....	28
III. Pedagogická část	36

3.1. Program Dotykem	36
3.1.1. Charakteristika programu	36
3.1.2. Cíle	37
3.1.3. Požadavky – časové, prostorové, materiální	37
3.1.4. Realizace	37
3.2. Jednotlivé části programu	38
Poznej hmatem	38
Převlek	39
Objímej mne a hlad'	40
Závěr	42
Zdroje	43

ÚVOD

Život se chvěje touhou po zrození. Tuto myšlenku shrnuje starý keltský jazyk do jednoho slova: *ag borradh*¹. Vzdáleně připomíná anglické slovo *born* nebo i německé *gebären*, oboje znamená narodit se. Možná z něj vyšly. Narození, znovuoobrození, to je nekonečný koloběh života a smrti. Příroda, svět, naše existence je založena na tomto cyklu a právě díky němu je pohybovat se po tomto světě tak krásné a tajuplné.

Příroda není zlá ani nespravedlivá, prostě je. Obklopuje nás nejen zvenčí, ale i zevnitř. Jsme její nedílnou součástí, tak proč je nám natolik vzdálená? Nemůže to být přece tím, že jsme se před ní uzavřeli do betonových krabic, že dáváme přednost chemicky upraveným potravinám, že se už málokdy díváme kolem sebe. Snad to není tím, že se zabýváme technickým pokrokem a že se čím dál více obklopujeme malými elektronickými aparáty s dotykovými displeji... nebo ano? A co zde vlastně znamená ten dotyk? Pouhým dotykem spustíme aplikaci. Proč se tento zázrak moderní doby nenazývá například haptický displej? Ona aplikace ani dotýkající se neprožívají žádné pocity. To je ono! Neprožívají žádné pocity z doteku.

Mou prací bych ráda upozornila na problém nedostatečných a ubývajících haptických podnětů v každodenním životě člověka. Hmat je základním kognitivním nástrojem člověka, je prvním, kterým vnímáme svět po našem narození. Pomáhá nám překonat propast vzdálenosti, která nás odkazuje pouze na zrak či sluch, a přenáší naše vnímání do intimnějších sfér. Dáváme jím najevo svou sounáležitost a lásku a tím se stává nejupřímnějším a nejbezprostřednějším smyslem, jakým naše tělo disponuje.

Rozvíjet hmatovou smyslovost je základní myšlenka, kterou jsem se nechala vést při tvorbě děl mé diplomové práce. Jako prostředek jsem zvolila materiál, kterým jsem poslední dobou fascinována, a snažím se najít nové možnosti zpracování a využití toho media, vlnu. Její zpracovávání sahá hluboko do historie lidstva a v dnešní době, v důsledku návratu a znovuoobjevování starých technologií, slaví

¹ O'DONOHUE, John. *Kniha keltské moudrosti*. Praha: Protál, 2002. Str. 131.

vlna svou renesanci. Nejedná se jen o výtvarné umění, ale i o módní návrhářství, sportovní textil či stavební průmysl.

Tato práce je doprovodným textem k praktické části. Její součástí je i pedagogický program, jehož cílem bylo účastníkům přiblížit vlnu jako materiál a taky probudit v nich haptickou citlivost a vnímání.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Hlavním tématem v diplomové práci je vlna a ta, jako materiál, má velice široký záběr jak v historii, tak v současnosti, a to od řemesel přes průmysl po umělecké využití.

1.1. Vlna

1.1.1. Charakteristika

Vlna je jeden z prvních materiálů užívaných a zpracovávaných člověkem, který se používal za účelem vytvoření tkaniny či jiných textilních ploch. Kvůli využití v textilním průmyslu se chovají určité druhy ovcí, je kladen důraz na kvalitu, což je soubor vlastností, jako je lesk (znak jakosti), zkadeření (obloučkovitost) a plstivost, dále pak jemnost a délka vlasu (pro spřádání je dlouhý vlas nejvhodnější, např. Merino). Mezi další vlastnosti vlny patří například pevnost, tažnost, pružnost, vlhkost a hygroskopičnost². Je také zajímavé, že z jedné ovce je možno získat vlnu různé kvality – nejlepší a nejdelší je na lopatkách a bocích, jemná, ale krátká v místech ohybu a pod krkem, naopak tužší a nejméně kvalitnější je na břichu a nohách. Této různorodosti vlny v rouně jedné ovce se říká vyrovnanost. Mezi kvalitativní vlastnosti vlny patří také barva. Surová vlna může mít různé odstíny – od čistě bílé (převážná část ovcí chovaných v Česku) přes béžové a šedé až po tmavě hnědé, skoro černé. Jednou z hlavních složek vlny je lanolin – zůstává na prstech, když se zpracovává surový materiál (a jemně voní či zapáchá, záleží na ovci a na tom, kdo jej čichá).

1.1.2. Plstění

Jedná se o nejjednodušší techniku, jakou lze získat textílii – nazývat filc mylně tkaninou není správné, protože tkanina vzniká křížení osnovních a útkových nití. Plstění patří do předtkalcovských nebo mimotkalcovských technik. Nevyužívá se v ní žádných nití, a přesto se jím získává plát textilie, který lze sešít, ozdobit výšivkou či korálky, vyrobí-li se z ní oděv, pak hřeje a chrání. Na Valašsku, odkud

² HORÁK, František, kol. Ovce a jejich chov. Praha: Nakladatelství Brázda, 2007. Str. 59 – 62.

pocházím, se zplstěná vlna, tedy filc, používala na klobouky, vesty a pánové mají zimní plstěné kalhoty.

Princip plstění spočívá v „cuchání“, tzv. zaklesnutí jednotlivých vlasů do sebe. Děje se tak díky nerovnosti povrchu vlasu, který je tvořen mikroskopickými šupinami. Vlasy se plstí do sebe a mezi sebe a vzniká tím velice pevný plošný materiál. Je možno ale vyrobit i prostorové věci a objekty, od kuliček po válce, a ještě složitější tvary. Známe dvě techniky plstění – mokrou a suchou cestou. Mokrá technika je prastará technologie výroby filcu. Třením, hlazením, natloukáním či valchováním vlny vzniká tento velice pevný a trvanlivý materiál. Je to velice zdoluhavý proces, kvalitní filc je otázkou několika hodin. Daleko kratší dobu trvá plstění suchou metodou. Ale kvantita neodpovídá kvalitě: vlasy vlny nejsou tak důkladně zaklesnuty jako u mokré techniky. Na druhou stranu je právě touto cestou možné vyrobit prostorové objekty. Používají se k tomu speciální plstící jehly, které jsou opatřeny zpětnými háčky rozmístěnými po polovině délky hrotu. Vlna se rozprostře (nebo jinak předpřipraví) na vrstvu molitanu a jehlou se propichuje. Háčky zachycují jednotlivé vlasy vlny a plstí je.

1.2. Taktilní umění

1.2.1. Dotyky

Po našem narození je to právě hmat, kterým poznáváme svět a seznamujeme se s lidmi, a který nám pokládá základy pro zdravý vývoj citových vazeb. První lidé, se kterými dítě přijde do styku, jsou rodiče a ti jsou vnímáni především hmatem (hlazení, přebalování, koupání atd.), neboť kůže pokrývá celou plochu těla a do všech částí ústí nervová zakončení, takže jak palci u nohou, tak i temenem hlavy vnímáme dotyk. Někteří živočichové používají svou kůži jako uši či oči, například ryby vnímají okolí celým povrchem svého těla, protože nemají uši³. V období, kdy dítě začíná chodit a poznává svět z nové perspektivy, je však mnohým dětem zakázáno sahat na věci, plácát se v hlíně a v písku nebo osahávat různé materiály, protože se mnozí rodiče obávají bakterií, jež se nacházejí na povrchu. Děti posléze ztrácí tendenci poznávat svět touto cestou.

Jiná situace nastává, chybí-li jeden nebo oba rodiče. Dochází k nedostatku fyzického kontaktu, hmatových zážitků, a to se může v krajních případech projevit jako psychická deprivace, které se dítě brání například substitucí či kompenzací – u některých to může být schraňování množství plyšových hraček jako náhrada za objímání či, později se deprivace odráží například v pojídání množství jídla, nebo se chuť k jídlu naopak ztratí, dochází k depresím a k agresivitě – nejen vůči svému okolí, kamarádům, ale i ke zvířatům nebo sobě samým.

Současným trendem je přesouvat dotyky pouze do intimního prostředí, na sexuální styk nebo k tragickým událostem (BUSCAGLIA Leo in ŠICKOVÁ-FABRICI, 2002: s. 138). Tohoto tématu se dotýká i Eva Švankmajerová: *„To vleklý, už od antiky byrokratický TRÍDĚNÍ, zařazování událostí – vztahů, tak marný i nebezpečný, by chtělo očistit onu šílenou erotičnost doteku. Zanechat ji slepcům ... Jsme rozhodnutí civilizovat dítku hesly: „Nedotýkati se“. Jmenujeme to výchovou. Jsou přece tací, kterým se za doteky platí, a jsou-li tyto drahocenné pro tohleto?“* (ŠVANKMAJEROVÁ in ŠVANKMAJER, 1982, s. 54).

³ FRANTA, Vladimír. Genetická příbuznost uměleckých druhů a jejich transžánrovost. Rigorózní práce. Dostupné na internetu: <http://is.muni.cz/th/16741/ff_r/RIGO_I.pdf>.

Hmatové počítky ustupují do pozadí, protože moderní doba upřednostňuje zrakové vjemy. Manuální práce rovněž ubývá – ty nejtěžší za nás přebraly stroje. Jan Švankmajer říká, že tímto odstraněním tvrdé lidské práce v důsledku mechanizace se zároveň odstranila možnost „estetického“ hmatového vnímání (ŠVANKMAJER, 1994: s. 6)

1.2.2. Vnímání umění hmatem

Je všeobecně známo, že každý vnímá svět jinými způsoby, to se týká i poznávání světa dotekem. Podle Löwenfelda (1937, in ŠICKOVÁ-FABRICI, 2002: s. 141) se rozlišují dva typy poznávání a zpětného projevu (především ve výtvarné výchově). Jsou to **vizuální typy** a **haptické typy**. Vizualní typ je jako divák. Dokáže vnímat svět jako celek i detaily, ale nedokáže je hned vyčlenit. Haptický typ používá k poznání celé tělo – od nervových vjemů (teplo, tíha) přes svalové pocity a vůně, chutě po pocity vnitřní. Tyto typy se ale na rozdíl od vizuálních špatně učí nazpaměť text⁴. Většina lidí jsou ale smíšené typy nebo ty, u kterých lehce převládá jeden či druhý.

V obou případech je důležité naučit a vést děti (ale i dospělé!) k haptickému poznávání světa. Rozvojem hmatu, například hrou, se vytváří pozitivní vztah k manuálním pracím, odbourává odpor z doteků určitých (a neurčitých) materiálů. Dotyční se naučí brát předměty do rukou a manipulovat s nimi. Tvoří si tím také zásobárnu haptických zážitků, které posléze mohou sami rozvíjet a získávat další. Jedinci se zbavují strachu z prostoru. U dětí se pomocí artefietických her (u dospělých arteterapií samotnou) navozují pocity, které budují vztah k materiálům, a tím se také rozvíjí citová vybavenost jedinců. Nejčastěji se k těmto účelům využívá hlíny, protože je lehce tvárná, plastická a ve vymodelovaném tvaru zůstává. Poskytuje různé hry s prsty, otisky, promačkávání, hlazení nebo jejím naředěním také malování, nejen rukama, ale i nohama.

Experimentům s hmatem, hmatovými vjemy a tvorbou objektů vytvářející haptické zážitky se věnuje **Jan Švankmajer**. Vychází z toho, že ne pouze rukama je možno získávat hmatové informace – celé tělo je připraveno na doteky, včetně vnitřních

⁴ ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. Základy arteterapie. Praha: Portál, 2002. Str. 141.

orgánů⁵. Od tohoto se pak rozvíjí jeho tvorba, kterou reprezentuje tzv. taktilní umění. Vytváří haptické vařečky, válečky, vědra a židle, které jsou pokryty různorodým materiálem s navzájem kontrastními hmatovými efekty, například plyšem, kožešinou či jemnou tkaninou v kombinaci se struhadlem, kostí nebo drátem. Dále pak komponuje taktilní objekty, které jsou většinou zakryty černou látkou s otvory pouze pro ruce – zabrání tím ovlivnění zrakem. Mimo to vytváří experimentální hry a programy, kde sleduje působení jednotlivých materiálů nebo schopnost účinkujících rozpoznávání objektů pouze hmatem. Zkoumá, rozebírá a interpretuje tzv. haptické sny (sny, jež jsou založeny na haptických zážitcích). Experimentuje také například s taktilními básněmi – pracuje s hlínou, z které tvoří „taktilní slova“. Pro zrak jsou tyto básně doplněny slovním překladem.

Vyzdvihuje haptické vnímání k nejhlavnějším poznávacím zdrojům a snaží se jej oddělit od vjemového vztahu mezi zrakem a hmatem. Zrak je v dnešní době přehlacen výkřiky konzumní společnosti, která podle něj ochromuje schopnost pozorovat a vnímat⁶, a přitom člověk touto cestou zachytí nejprvotnější pozorovatelné informace. V opačném směru je složité popsat komplexně vnímané jevy, odpoutá-li se od celku hmat. Jinými slovy řečeno, pojmy jako tvrdý, hladký, hrubý nelze vnímat jinak, než hmatem, a tohoto se pak taktilní umění odráží.

I když se mluví o taktilním umění, není podle Švankmajera nejvhodnější vystavovat tato díla v galeriích. Existuje zde několik svízeli (ŠVANKMAJER, 1994: s. 213):

- potřeba více času na ohmatání objektu
- potřeba uvolnění se, koncentrace a specifického prostředí
- jednoho objektu se může dotýkat nejvýše jeden člověk
- ne všechny objekty jsou určeny pro ruce (někdy je potřeba obnažit určitou část těla)

Je proto vhodnější provádět taktilní etudy, hry či jiné činnosti ve specifickém prostředí a účastníky/vnímatele na nadcházející hmatové zážitky náležitě připravit. **Filippo Tommaso Marinetti** ve svém *Futuristickém manifestu* (1921, in

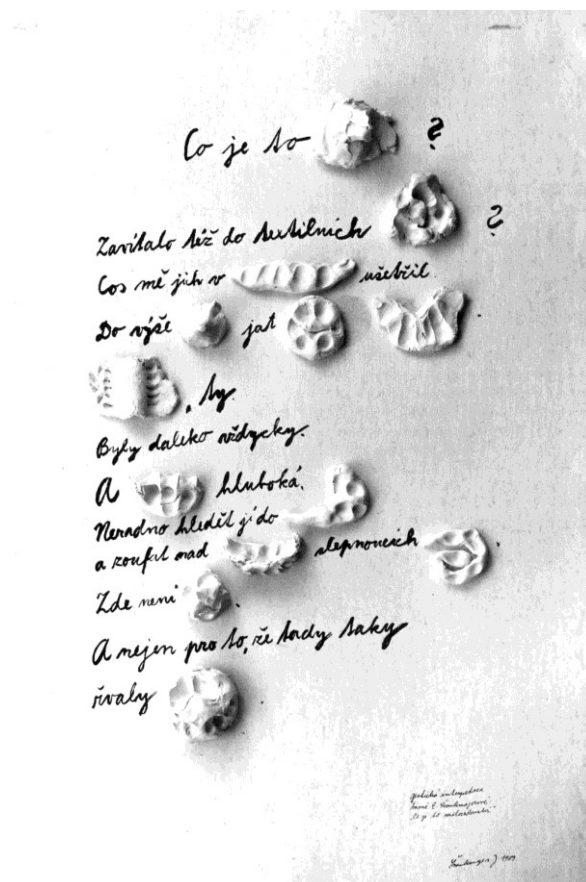
⁵ ŠVANKMAJER, Jan. Hmat a imaginace. Praha: Kozoroh, 1994. Str. 43.

⁶ ŠVANKMAJER, Jan. Hmat a imaginace. Praha: Kozoroh, 1994. Str. 6.

ŠVANKMAJER, 1994: s. 122) hovoří dokonce o taktilních pokojích, které jsou speciálně upravené různými materiály podlahy i stěny a vnímatel tímto pokojem prochází v naprostém tichu a nahý – aby mohl nové zážitky vnímat opravdu celým tělem.

Obr. 1: Jan Švankmajer – Taktilní váleček (nový erotismus), 1990

Obr. 2: Jan Švankmajer – Co je milosrdenství? (interpretace básně Evy Švankmajerové), 1989

1.3. Přírodní materiály a meditace

„Lidé jsou bytosti, jimiž si příroda uvědomuje sama sebe ... i ve věcech, které vyrábíme, vyjadřujeme zvláštním způsobem toto uvědomění. Věci vznikají jako výsledek uspokojit, ale i zvládnout přírodu v nás i mimo nás.“ (ŠINDELÁŘ, 1963: s. 27)

V této kapitole bych ráda zmínila několik umělců, kteří svou tvorbou mají velice blízko k přírodě ať už formou svých děl, přístupem k nim nebo použitými materiály. Ačkoli takovýchto umělců existuje celá řada, mě zaujali právě Lies Bielowski, Jaroslav Prášil a Šárka Hrouzková.

Velkým vzorem je pro mne **Lies Bielowski** (1958), rakouská umělkyně a designérka. Zapůsobila na mne nejen svou tvorbou, ale hlavně přístupem k ní, k životu a způsobem, jakým zpracovává a přepracovává přírodní materiály. Seznámila jsem se s ní na Kunstuniversität Linz, kde vedla kurz filcování. Už dlouhá léta se zabývá psátím a práci s vlnou. Používá k tomu netradiční techniku – mokré plstění pomocí vibrační brusky. Více se ale zajímá o jiné materiály pocházející z přírody, konkrétně o větvičky a listy. Její práce jsou jemné, vzbuzují dojem nehmátnosti vedoucí k myšlenkám, že do oněch tvarů takto vyrostly. V sérii *List pro alej* vytvořila vzpomínku na vykácenou alej topolů. Z listů stromů vytvořila předměty, např. boty či plošné kompozice. Vytvořila jakési propojení mezi těly stromů, které

Obr. 3: Lies Bielowski - Umbrien 1, detail, 1998, 98 x 95 cm, listy kaštanů

Obr. 4: Lies Bielowski - List kaštanu, síťotisk na skle, 2005

už na místě nejsou se stopami po jejich existenci. S topolovými a kaštanovými listy pracuje dále. Listy lisuje a zbavuje dužniny, takže zůstanou jen žilky listů. Ptoé pracuje s průsvitností listů, překrývá je a tím tvoří plošné ornamenty. Mezi poslední práce Lies Bielowski patří interiérové návrhy. Vzory listů a jejich vzájemné prolínání aplikuje síťotiskem na sklo a vytváří tím stínidla, skleněné

přepážky v místnostech, dveře či tapety. Působí to jako náhled do mikrosvěta flory a i ve zvětšeném měřítku působí motivy stále jemně a přitažlivě.

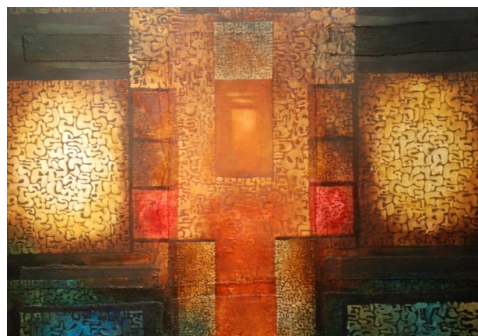
Zapůsobil na mne také paličkující muž **Jaroslav Prášil** (1946): sklář, grafik, malíř a textilní výtvarník. V současné době vyučuje na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem na Fakultě umění a designu velice specifický Ateliér přírodních materiálů. Jaroslav Prášil nepracuje pouze se lnem, který si sám zpracovává, ale právě jeho prací s ním si mne

Obr. 5: Jaroslav Prášil – lněné paličkované náramky

získal. On provádí a dovedl do dokonalosti to, o co se snažím i já – materiál, se kterým pracuje, tedy len, si sám vypěstuje, poté jej suší, odsemení, kropí, láme, vochluje, na kolovratu spřádá, barví a poté paličkuje. Také si vlnu zušlechťují sama, ale má práce je oproti Prášilově ještě v začátcích.

Šárka Hrouzková (1954) je jednou ze současných zastupitelek českého lettrismu v kombinaci s lyrickou abstrakcí. Její písmo není určité, lehce připomíná arabské, ale jejich prolínající se formy a barevnost, místy prozářená světelnost vytváří dokonalou harmonii tvarů a jemně tónovaných ploch. Pozorování jejích obrazů a čtení mezi řádky

Obr. 6: Šárka Hrouzková – detail malby

navozuje atmosféru meditace. Poslední dobou se kromě malby obrazů zabývá působením zrezivělých železných plátů, do kterých opatrně, až minimalisticky zasahuje svou malbou, jindy naopak malby doplňuje plíšky lesklého nebo právě onoho zrezivělého kovu.

1.4. Vlna v moderním světě

1.4.1. Tradičně netradiční

Vlastnosti vlny, jako je tepelná nevodivost, zachování optimální vlhkosti v ovzduší či nehořlavost⁷ využívají stavební firmy a vyrábí z vlny pláty podobné molitanovým, které se aplikují jako izolace do stropů a podlah, střech a v neposlední řadě také do stěn. Manipulace s těmito rohožemi je pohodlnější než například se skelnou vatou a čistší než s polystyrenovými deskami a co mnohé láká nejvíc, vlna je přírodní materiál, tudíž ekologický a zdravotně nezávadný.

Comeback vlna slaví i v oblasti oblečení – jedná se nejen o outdoorové sportovní oblečení, ale i o funkční prádlo či oblečení na běžné nošení. „Nově objevena“ byla vlna merino, ze které leze utkat velice jemné a tenké vlákno. Jaké překvapení bylo, když se zjistilo, že má toto prádlo stejné, ne-li lepší vlastnosti než oblečení z umělých vláken (na těle logicky lépe funguje přírodní materiál než plastový, vždyť my sami jsme po celém těle pokryti vlasy). Ne jen, že oblečení z vlny hřeje (i vlhké!) a je lépe prodyšné, ale je dlouho odolné vůči zápachu a je navíc biologicky odbouratelné⁸.

1.4.2. Vlna v umění

Po obrovském rozmachu plastových materiálů, který nastal v druhé polovině 20. století ve všech odvětvích kultury, ať už jde o průmysl či umění, se lidé opět vracejí k přírodním materiálům a znovu objevují nejen jejich krásu, ale i výhody, které byly našim předkům moc dobře známy a které byly na čas zapomenuty.

Renesanci prožívají módní mola, kde čím

Obr. 7: Svatební šaty vytvořené Woolmark Company, vlna

⁷ Natruwool. *O materiálu – Ovčí vlna* [online]. Dostupné na internetu: <<http://www.naturwool.cz/o-materialu>>.

⁸ GLADIŠ, T. KOLO.cz. *Oblečte se do ovčí vlny* [online]. Dostupné na internetu: <<http://kolo.cz/clanek/oblecte-se-do-ovci-vlny/kategorie/rady-doplňky/rubrika/rady>>.

dál více umělců pracuje s tímto velice lehce zpracovatelným a tvarovatelným materiálem. Důkazem toho je výstava *When wool is in Fashion*⁹ (Když je vlna v módě) v Miláně, jejímž strůjcem je Vogue Italia a L'Uomo Vogue ve spolupráci s Woolmark Company při jejíž vernisáži byla představena i kniha *The Art of Merino. An extraordinary matter* (Umění merina. Mimořádný materiál). V knize je představeno deset předních světových návrhářů, kteří pracují s vlnou ve své módě¹⁰.

Vlna jako materiál je skvělý v tom, že jej lze upravovat buďto plošně, prostorově nebo kombinovaně. Plošným plstěním se v současné době zabývá umělkyně **Jana Stejskalová**¹¹ (1964). Výtvarný obor vystudovala na Západočeské univerzitě a od té doby se ve výtvarné branži pohybuje neustále – navrhuje pro módní přehlídky, reklamy, spolupracuje s režiséry a divadly na návrzích kostýmů a scénografie. Její primární tvorba se orientuje na malby akrylem, kde čerpá náměty z přírody. Další

Obr. 8: Jana Stejskalová - Tůň

její oblastí jsou portréty a figurální kompozice malované rovněž akrylem na vrstvy netkané textilie. Oblast plstění je pro Janu Stejskalovou nová, ale s postupem získávání zkušeností se jí otevírají další možnosti práce s vlnou. Plánuje u plstění setrvat. Od ledna do března 2013 měla Jana Stejskalová svou první samostatnou výstavu plstěných obrazů. Své prvotiny vystavovala už i dříve, a to na společných výstavách Děčínského Spolku Tvůrčích Optimistů „Z ledu ven“.

S vlněnou přízí pracuje finský textilní umělec **Touko Issakainen** (1973). Orientuje se v lidové tvorbě a v historii tkaní koberců a proto se snaží ji neparafrázovat, ale vytváří si svůj nový styl tkaní. Příze není do osnovy upevněna tradičním způsobem, ale trčí a visí a mimoto do práce zatkává i jiné materiály či

⁹ The Woolmark company. *When wool is in Fashion* [online]. Dostupné na internetu: <<http://www.woolmark.com/mr-when-wool-is-in-fashion>>.

¹⁰ The Woolmark company. *The Art of Merino. An Extraordinary matter* [online]. Dostupné na internetu: <<http://www.woolmark.com/mr-extraordinary-matter>>.

¹¹ Životopis a informace o tvorbě umělkyně Jany Stejskalové získány soukromou korespondencí.

objekty – kousky látek či čajové pytlíky. Od tradičního vyrábění koberců jej také dělí to, že minimálně pracuje s předem připravenými návrhy nebo náčrtky. Rád se nechává unášet prací a časem a jednoduše až skončí tento impuls, končí i jeho tvorba¹².

Nicola Farrell je textilní designérka a umělkyně ze Severního Irska. Více se zabývá tkaním a následnou aplikací textilií v bytovém interiéru, ale objeví se i s plstěnými objekty. Využívá průmyslově barvených česanek v kontrastu s čistou nebarvenou vlnou tmavších odstínů, takže barevnost jejích objektů je velice pestrá.

Obr. 9: Touko Issakainen – Ryijyt eos vuodelta, 2006

Obr. 10: Nicola Farrell – plstěné objekty

¹² Honkahovi Taidekeskus. *Issakainen Tenka* [online]. Dostupné na internetu: <<http://www.honkahovi.fi/index.php?k=11106>>.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktickou částí jsou plstěné objekty tvořené mokrou, suchou či kombinovanou plstící technikou. Při práci jsem se nezaměřovala na výsledek, ale na proces tvorby a vjemy, především hmatové, kterých je práce s tímto materiálem plná. Činnosti prováděné během zpracovávání vlny mají pro mne meditativní charakter, při němž právě hmat hraje hlavní roli. Samozřejmě ji lze vnímat i jinými smysly, například čichem – někomu ovčina zapáchá, jinému voní, nebo také zrakem. Ten ale přímo odkazuje na hmatovou stránku materiálu: při pohledu na plstěné pláty (nebo již hotové oblečení z plsti) se nám okamžitě vybaví teplo, které tento materiál vydává. Máme-li možnost přijít do kontaktu s česankou¹³, evokuje nám hebkost, kterou bychom mohli cítit při dotyku. Vlna bez její haptické stránky jednoduše neexistuje.

Již před zadáním diplomové práce jsem věděla, že to bude vlna, s čím budu pracovat, a až poté jsem hledala témata. Hodně důležitým aspektem u práce s vlnou je dotyk a tento aspekt jsem chtěla do práce zakomponovat. Já osobně jsem s vlnou v úzkém taktilním kontaktu, už když si ji připravuji a prožívám s ní všechny fáze zušlechťování, včetně té, kdy je ještě špinavá a odstraňuji z ní nejhlavnější nečistoty. V tu chvíli se mi ruce zamastí lanolinem. Poté s ní jdu do vody a mačkám ji a převracím mezi prsty, a když ji pak vyčesávám, prožívám s ní proměnu z cucku na chmýří a mazlím se s ní. Při plstění ji hladím a konečný objekt pak můžu objímat.

Výsledkem práce jsou objekty, které je možno ohmatat, kterých je možné se dotknout. Mají evokovat otázku: „Jsou opravdu tak měkké, jak se zdají?“ a odpověď bude vždy „Ano.“ Využívám kontrastu nadýchaných částí vlny s její surovou, nevyčesanou podobou. Snažím se zachytit všechny kroky procesu proměny, protože právě během něj se člověk dostává do onoho stavu uklidnění a během plstění se pak už jen pokračuje a meditace se prohlubuje. Daleko snáze se představuje živočich, jehož součástí vlna byla, ale i příroda, v které nejspíš vyrůstal. Já mám vzpomínky na Irsko a Wales, které jsem procestovala a myšlenka

¹³ vyčesaná vlna, dnes častěji název pro zakoupenou, průmyslově barvenou a vyčesávanou vlnu; pro hobby plstění velice fajnový materiál

na vlnu se mi často spojuje se zelenými pláněmi Smaragdového ostrova Irska či s vřesovými kopci zdivočelých koní z Walesu. Ale nemusí to být zrovna Irsko, které se mi vybaví. Jsou to jednoduše louky a strmé kopce, které najdeme i u nás, na Valašsku, kde se ovce pasou, jehňata skotačí a sají mléko matek. Vybavuje se mi také jejich bečení. Z jedné strany stráně slyším nářek a z druhé strany se ozve odpověď – jeden hledá druhého. Jsou to obrazy vyvolané na základě vnějších podnětů.

Já bych ráda svými díly přivedla pozorovatele a „hmatatele“ ke svým vlastním představám a ráda bych v nich vyvolala jakékoli pocity, právě na základě haptického zážitku, který získají při dotýkání mých prací. Mnozí budou možná překvapeni, protože si myslím, že vlnu v této podobě ještě neviděli. Chci, aby mé práce byly osahávány, hlazeny a objímány. I když jsou dnes lidé zvyklí, že se vystavených prací nedotýkáme, myslím si, že by někdo jen stěžil zamezil tomu, aby se volně vystaveným dílům z vlny nikdo nedotkl. Už jen když o tom přemýšlím, přijde mi nemožné pohybovat se okolo těchto objektů, aniž bych vyzkoušela jejich povrch. Pevně doufám v to, že tyto a podobné myšlenky vyvolá má práce i v ostatních.

2.1. Má cesta k vlně

I stalo se jednou, že se mi do ruky dostala vlna a já nevěděla, co s ní dělat. Už tehdy mě ale fascinovala.

Za vše vděčím rodině, která se rozhodla obnovit život a jeho taje, který pomalu vymírá - život našich předků. Dostala jsem se do společnosti čtyř bratrů a rodičů Kmoškových působících jako občanské sdružení SAN (Spolek archaických nadšenců), jež si vzali za úkol pozvednout z prachu již zaniklá a málem zapomenutá řemesla a zaznamenat ještě žijící vzpomínky na život bez mechanizace. Myslím si, že tato činnost je velice důležitá jakožto dědictví budoucím generacím. Sama jsem se přesvědčila o tom, že když má generace nezíská poslední vědomosti, které ještě zmapovány nebyly, umřou spolu s jejich nositeli, kteří jsou dnes dědečky a babičkami. Ačkoli jsou tito pamětníci lidé již úctyhodného věku, činnosti, o jejichž existenci vědí už jen oni, prováděli jako mladí lidé a proto rozpomínání se na ně jde velice lehce. Dokonce jsou nám mnohdy vděční za to, že si ještě jednou mohli provést onu činnost, která v nich vyvolává vzpomínky, o nichž my nemáme ani potuchy.

Snažíme se o získání informací ohledně dalšího zpracování „odpadu“ slámy, řezbářství, košíkářství, obnovili jsme zimní draní peří, pořádáme drobné kurzy, jako je výroba figurek z kukuřičného šustí, malování kraslic, pletení pomlázek a vyřezávání píšťalek, do hloubky studujeme zpracování lnu a, ach ano, zpracování vlny. I přes množství aktivit, které provádíme, stále setrvávám u vlny a nemyslím si, že se tento můj postoj v nejbližší době změní. Mám dojem, že jakmile člověk najde v něčem tak hluboké zalíbení a možnost seberealizace, jen těžce se může od toho obrátit.

Jak jsem už naznačila, celý proces získávání a zpracování vlny a ona samotná jako materiál se stala mou srdeční záležitostí. Zít po lokty ve vodě špinavé od ovčích bobků a mít mozoly od mykacích kartáčů jen umocňuje mé zalíbení. Možná mě uspokojuje právě tato pro některé ne moc příjemná cesta k hebkosti a jemnosti. Naplňuje mě pocit vítězství, když z chuchvalce zacuchané skoro zplstěné vlny

vyčešu chuchvalec čehosi hebkého, skoro nehmatatelného, do něhož se boří prsty a člověk má tendenci se tímto chmýřím obklopit naprosto celý a setrvat v něm jako meditující mnich v nirváně. U kolovratu pak setrvávám hodiny a za klapavého zvuku šlapacího pohonu a bolesti v zádech si užívám tvorbu zatáčení příze. Člověk nic z toho nepozná, dokud to nevyzkouší.

2.2. Prává meditace

Dle mého názoru je velice nutné poznat materiál, který má hlubokou historii snad ve všech kulturách, i z té klasické, tradiční stránky. Člověk, který například pouze plete nebo plstí ze zakoupené česanky, nezná cestu, která ke zboží vedla. Hobby obchody jsou dnes plné různých materiálů a mezi nimi se nachází více než 40 různě barvených česank balené v balíčcích různé gramáže. Tento materiál nemá svůj příběh a i když jsou věci krásné a slušivé, postrádají onu naturálnost, která čiší z vlastnoručně připraveného materiálu. Samozřejmě, každý nemá přístup k ovčím či surové ovčí vlně (myslím si ale, že kdo chce, cestu si vždy najde – chovatele ovčí jsou mnohdy rádi, že se vlny zbaví).

Je dobré vědět, co se s vlnou děje, než se s ní začne pracovat, a nejlepší je vyzkoušet si to. Člověk pak k ní má jiný vztah a váží si své práce daleko více. Já si vlnu sama chystám už od začátku (kromě stříhání) a proto vím, jaká je to námaha, ale zároveň slast s ní pracovat. Z toho důvodu jsem se rozhodla se podělit o zážitky ze zpracovávání vlny, aby i pouhý čtenář měl možnost být jen nahlédnout do tajů a pocitů, které tato činnost nabízí. Postupy jsou popsány na základě mých zkušeností a vědomostí, které jsem získala praxí.

2.2.1. Stříhání, praní, česání

Mám-li to vzít postupně, začala bych stříháním vlny. Moderní technologie umožňují ostříhat jednu ovci během několika minut, ale ještě naši prarodičové stříhali ovce nůžkami, které známe už jen ze skanzenů. Přimět ovci poslušně stát či sedět ale zdaleka není ta nejnamáhavější práce, kterou je potřeba během zpracovávání vlny vykonat. Ráda bych se někdy dostala i k této činnosti, protože je to jediný a poslední okamžik, kdy je člověk zároveň s vlnou v kontaktu i se zvířetem.

Ostříhanou vlnu je zapotřebí očistit od nejhrubších nečistot, jako jsou velké kusy slámy, jehličí a větvičky, které se ve vlně zachytí. To ale není vše. Může se stát, a není to výjimkou, že ve vlně zůstává ovčí trus. Malé bobky se obalí a zaplstí do vlny a nikdy není možné je všechny během prvního čištění nalézt a odstranit. To samozřejmě znamená, že jakmile se vlna namočí a začíná se prát, bobky se rozpouští a tato skutečnost mnohé od praní odrazuje (představa, že se člověk

máchá po lokty v takovéto vodě, v podstatě v ovčím hnoji, je pro některé nepřijatelná). Mně to nijak zvláštní nepřipadá, beru to jako součást procesu. Vodou nasáklá vlna je úplně jiný materiál, než jaký jej známe za sucha. Prsty se do ní boří úplně jiným způsobem, zvlášť když ji několik minut bez ustání ždímám. Je to ale i jeden z okamžiků, kdy vlnu intenzivně vnímám nejen dotykem, ale i čichem. Praní a lehce teplá voda zapříčiní uvolnění aromatických látek do vzduchu a ten je poté plně nasycen ovčí vůní.

Usušená vlna se pak může začít vyčesávat, tzv. mykat. Potřebuji vlasy vlny srovnat do jednoho směru a načechrat ji, aby se dala lehce spřádat a dala se tvořit tenká a pravidelná příze. Jde ale taky o to, že se z ní mykáním odstraňují drobnější nečistoty, které bych z ní jinak nedostala.

Obr. 11: Bílá vypraná vlna čekající na vyčesání

K česání používám mykací kartáče (vypadají jako větší kartáče na česání psů). Je to zdoluhavá a agresivní práce, je při ní zapotřebí síly a vytrvalosti – dva kartáče se štětinami se tahají protichůdně a zacuchaná vlna klade značný odpor. Po čase se mi vždy vytvoří mozoly a otlačeniny. Nepoužívám rukavice, protože ty by mi zamezily styk s vlnou.

Ne vždy ale pracuji pouze s vyčesanou vlnou. Záměrně do plstění přidávám i surovou vlnu s nečistotami. Práce poté získá na plastičnosti a přibudou i části, které ve mě evokují vzpomínky na ovce, přírodu její „nedokonalé dokonalosti“ a její asymetričnost.

2.2.2. Plstění a spřádání

Poprvé jsem se s plstěním setkala na kurzu, a bylo to plstění suchou technikou jehličkami a až posléze jsem se dostala k postupům mokrého plstění. Dokonce jsem se naučila plstít i za pomoci vibrační brusky, to bylo na kurzu filcování v Linci během mé zahraniční stáže Erasmus.

Plstění jehličkou mě zaujalo možnostmi, které mi tato technika nabídla. Byla to jednoduchá a rychlá tvorba nejen plošných věcí, ale i prostorových objektů. S mokrou technikou jsem z počátku bojovala, dlouho mi trvalo, než jsem vytvořila dílo dle svých představ. Neměla jsem na to dostatečnou trpělivost. Východisko jsem posléze našla v kombinaci obou technik – mokrým plstěním si vytvářím pevný základ a jehličkou dopracovávám detaily či prostorovou různorodostí náročnější části. Při plstění jsem použila ale i jiným způsobem zpracovanou vlnu – přízi upředenou na kolovrátku.

Jednotvárná práce u kolovrátku je pro mne jako mnichovo „Óóó-mmm“. Točení kola, jeho občasné vrznutí a klapání šlapacího pohonu dostává mé myšlenky do jiných sfér. Jednou rukou třímám chomáč vlny a druhou napomáhám kroucení a spřádání vlny v kolovratu. Noha už je naučená pravidelnému pohybu, oči jsou upřeny na přízi a vřeteno. V tichosti nebo s písni na jazyku si připadám jako děvečka z doby „nedávno minulé“, kdy byl v každé rodině alespoň jeden kolovrat, a všechny ženy uměly příst. Zkoušela jsem příst i pomocí pravěkého vřetena, ale jakmile jsem později zasedla ke kolovratu, věděla jsem, že právě toto je pro mne ta pravá činnost.

2.3. Inspirace

Byly to neurčité podněty vycházející z mého podvědomí, z momentálního rozpoložení či nálady, které mě inspirovaly k tvorbě děl mé diplomové práce. Nebo se nechaly inspirovat čistě samy sebou? V každém případě jsem se určitě nechala unášet materiálem. Práci jsem pak nazvala *Vlnění* (odvozeno od slova *vlna*).

Tématika se odráží částečně od vzpomínek na Erasmus-stáž v rakouském Linci, neboť doteď jsem stále plná dojmů a zážitků. Podvědomě cítím, že je potřebuji ventilovat. Ovlivňují mě také mé „keltské geny“, které jsem v sobě objevila, můj vztah a postoj k přírodě a v neposlední řadě i mé zalíbení v řemeslech, která se stále více stávají prostředkem mé seberealizace.

V Rakousku jsem získala nejen jazykové zkušenosti a přátele, ale hlavně místa, která mi byla velice blízká a která jsem velice často navštěvovala. Dost mě překvapilo to, že jsem se tam necítila tak cizí a sama, jak jsem původně očekávala. Krajina byla podobná té, na kterou jsem byla navyklá z domova nebo jsem se tam naučila domov hledat - z krajiny cizí jsem si vytvořila krajinu sobě blízkou.

Další nedílnou součástí mě samotné je studium keltské kultury po všech jejích stránkách. Začalo to irskými tanci, tím se pozvedl můj zájem nejprve o irskou kulturu, později jsem přešla na původní keltskou. Poté jsme se spolu s dalšími nadšenci začali zabývat tzv. živou archeologií. Navštěvovala jsem také semináře a přednášky týkající se archeologie na Katedře historie Univerzity Palackého v Olomouci – to vše proto, abych si mohla udělat celkový pohled a přehled o Keltech a abych se mohla dále zabývat jiným odvětvím, které mě zajímá nejvíce, a to jsou jejich mýty, legendy a duchovní stránka jejich života.

Nikdy jsem moc nepřemýšlela o tom, proč se přesně touto tematikou zabývám. Jsem tím ale prostoupena skrz naskrz. Časem jsem si sama udělala obrázek o této kultuře, hlavně jsem si vytříbila svůj pohled na přírodu a její krásy, vnímám ji nyní trochu jinak, než jak tomu bylo dříve. Raduji se z každého počasí, v mém slovníku se prakticky nevyskytují výrazy jako „dnes je ale škaredě“ nebo „to je nevlídné počasí“. Miluji mlhu, protože nikdo neví, kdo se na něj dívá z druhé strany této tajuplné zástěny. Mám ráda zimu, protože je ticho, když je sníh. Stejně tak mám

ráda léto a vyhřívám se na slunci. Nastavuji tvář obloze, když mrholí a mám tendenci se radovat, když je bouře – dokážete si představit, kolik energie je v těch valících se mračnech házejících blesky do země? Naslouchám zpěvu a hlasům ptáků nebo vodě zurčící v řece. Šumění stromů ve větru. Jsem přeplněná tím vším. Když jsem v přírodě, mám pocit, že můžu volně dýchat.

Od toho se taky odvíjí moje senzibilita zaměřená na přírodní materiály a vztah k řemeslům, které s nimi pracuji. Jsem ráda, že jsem se k tomu všemu dostala, protože, upřímně, nedokážu si představit, co jiného bych dělala, kdybych toto neměla. Mé řemeslo je mé umění, tam já se realizuji a do něj vkládám své pocity a jemu věnuji své myšlenky. Tvorba slaměné ošatky je má relaxace a předení u kolovratu má meditace.

2.4. Vlnění – jednotlivá díla

Praktická práce sestává ze dvou děl: *Brána do jiného světa* a cyklus *Vlnění*. Podobnost mezi oběma díly je pouze v materiálu. Oboje jsou ale výčtem mých myšlenek, vzpomínek, pocitů, nálad a vztahů. Tvořila jsem impulzivně a intuitivně.

2.4.1. Brána do Jiného světa

Brána do jiného světa

Ovčí vlna čistá a barvená přírodními barvivy

Rozměr: 127 x 135 cm

Technika: mokré plstění vibrační bruskou, suché plstění jehličkou

Původně měla být zavěšenou prací, ale nakonec byla „položena“. Je určena k dotýkání a na pevné podložce, tedy na zemi, ji bude možné intenzivněji hladit. Víc tím také vyniká její plastičnost a navozená podoba ovčího rouna.

Objekt je čtvercového tvaru s kruhovým otvorem uprostřed. Jediný otvor je z vlny barvené rostlinami, zbytek díla je uplštěn z čisté nebarvené vlny, okraje tvoří surový, nemykaný, pouze vypraný materiál.

Základ je plstěn za mokra vibrační bruskou – techniku jsem se naučila na kurzu u Lies Bielowski v Linci. Plastický reliéf je uplštěn suchou technikou, tedy plstíciemi jehličkami. Při hlazení dlaň naráží na kopečky a vyvýšeniny, které jsou různých tvarů, liší se i velikost a měkkost.

Pojem „Jiný svět“ se objevuje velice často v keltské mytologii. Je to označení pro svět, kde žijí kouzelné bytosti, strašidla a démoni, skřítky, víly a elfové nebo i bohové a jejich přátelé. Je to místo, kam lidská bytost vstoupí jen velice zřídka, a když už, tak je to na pozvání některých z obyvatelů. Brány do Jiných světů bývají nejčastěji na úpatí kopců u kamenů, dutých kmenů nebo pařezů. Takovýmto kopcům se pak říká „kopce víl“ a brány se otevírají jen při vzácných příležitostech, jako jsou například svátky jara Beltine a keltský Nový rok Samahain (noci, kdy se otevírají kopce víl).

Má Brána do Jiného světa vznikla s myšlenkou a vzpomínkou na Linz, kde jsem v rámci Erasmu žila čtyři měsíce. Tento čas tam strávený mi přišel jako prožitý v jiné dimenzi. Dny plynuly jinou rychlostí, noci byly otočeny vzhůru nohama a celé toto dohromady ve mně zanechalo pocit, jako bych se ocitla v Jiném světě. Zvláště po návratu domů, kdy jsem si připadala, jako bych se probudila ze snu. Během realizace se do práce začaly míchat další aspekty a nyní na ni pohlížím jako na Bránu do mého vnitřního světa, kde se odráží všechno, co jsem doposud prožila, co mne ovlivnilo a zanechalo na mně stopy. Každý hrbolek pak je mou zpovědí a cesta přes ně vede do otvoru brány, spící a čekající na toho, kdo do ní vstoupí.

Obr. 14, 15: Brána do jiného světa

2.4.2. Vlnění

Vlnění je série čtyř plstěných kruhovitých tvarů: *Tajná dohoda*, *Zvířátko*, *Oříšek* a *vnitřní vesmír*, *Anam cara*. Jsou vytvořeny ze dvou rozdílných vln. Tmavé rouno pochází z černé ovce a získala jsem z něj dvě kvality vlny – dlouhá, hrubá, prošedivělá, která působí jako lidské vousy a krátká, jemná, mastnější (ze spodních částí rouna, která přímo naléhala na tělo ovce). Světlé části jsou z bílé vlny, kterou jsem barvila přírodními barvivy.

U všech čtyř děl je podstatný proces tvorby, její průběh, přesto jsem se snažila do konečné podoby děl vtisknout její specifika.

Vlnění: Tajná dohoda

Tajná dohoda, cyklus Vlnění

Ovčí vlna barvená přírodními barvivy

Průměr: 41 cm

Technika: suché plstění (jehličkou)

Kopulovitý objekt uplstěný z přírodninami barvené vlny (třezalka, břechťan, zlatobýl, kopřiva) se měl původně jmenovat „Tajná dohoda s loukou“. Odkazuje na mou zálibu lehat si do vysoké trávy na loukách a poslouchat bzučení hmyzu. Když myslím na louku, vybaví se mi léto, teplo, dlouhá tráva, průhled skrz ni na oblohu, na plující mraky, šimravé kroky mravenců a jiných hmyzích návštěvníků mého těla, vůni květin, nedaleké hlasy ptáků, píchání nějakého stébla do zad. Noční milování. Ona dohoda pak spočívá v mém nutkání dát louce něco nazpět, když si utrhnu květinu. Ráda zpívám na odlehlých travnatých pláních, kde vím, že mě nikdo jiný, než louka a její vyplašení obyvatelé neslyší. Někdy mám potřebu ji dát něco víc, než píseň, tak ji za květ daruji vlasy, které mi zůstanou mezi prsty, když se jimi ve vlasech proberu. Jindy květy a stébla trav jen hladím bříšky prstů a nechám si jimi žehnat. Je to moje oblíbená činnost hladit trávu, osahávat přírodu, která pak laská mě. Někdy se přistihnu, že se u toho usmívám.

Tajná dohoda je jako malý kopeček, který také zve k pohlazení a ulehnutí. Na dotyk je velice hebká, Základ je uplstěn pevně, ale čím dál více k povrchu jsem plstění uvolňovala a záměrně jsem jako poslední použila nejjemnější vlnu, jakou jsem

měla, abych docílila co nejjemnějšího a nejhebkčího povrchu. Tvář patří mezi nejcitlivější části těla a při ulehnutí na tento vlněný polštář jí také vnímáme vzdušné hladící chmýří a teplo, které vydává.

Zvířátko

Zvířátko, cyklus Vlnění

Ovčí vlna

Výška: 35 cm

Technika: suché plstění

Základ objektu je tvořen barveným jádrem – hřejivé, barvou tetelící se srdce. Postupně jsem nabalovala více a více tmavé vlny. Využívala jsem především dlouhé části rouna, které byly protkány našedivělými vlasy. Tyto kusy jsem schválně nevyčesávala a nechávala je v surové podobě. Následkem toho pak zůstaly zakroucené a je možno vidět jednotlivé lokny. Při dotyku pak mám pocit, že hladím nějaké zvíře, protože na rozdíl od předešlé práce *Tajná dohoda* je *Zvířátko* na omak hrubé, surové. Vlna je jen lehce vypraná, takže je ještě trochu cítit ovčinou. Je to jako mazlit se s ovčí. Objekt je akorát tak velký do náruče.

Oříšek a vnitřní vesmír

Oříšek a vnitřní vesmír, cyklus Vlnění

Ovčí vlna

Průměr: 21 cm

Technika: kombinace mokrého a suchého plstění

U tohoto objektu jsem použila techniku mokrého plstění. Základ jsem tvořila nabalováním jednotlivých barevných vrstev vlny na sebe prokládaných tmavou česankou, kterou jsem chomáč nakonec obalila celý a za mokra jsem tuto kouli uplстила. Po zpevnění jsem ji rozřezala a ukázal se mi vesmír, který schovávala. Jako když se rozlouskne ořech a ukáže se jádro. Z toho důvodu jsem dílko nazvala *Oříšek a vnitřní vesmír*. Po rozřezání jsem obě poloviny převrátila, takže se vnitřní struktura dostala ven, sešila přízí, kterou jsem upředla a nerovnosti zaplстила jehličkou.

Takové hry s vlnou mám ráda. Uvnitř koulí vznikají obrazce a spleti barev – fantazie si potom přijde na své.

Plstění mokrou technikou je velice specifická činnost: ruce jsou mokré a zamydlené a kloužou hladce po vodou nasáklé vlně, kterou hladím a hladím a mačkám, ždímám a posléze opět hladím. Když byla koule těžká vodou, připomínala mi štěně – tíhou, hladkostí povrchu, teplotou. Několik hodin. Ruce už byly od

plstění zkrabatělé a uhlazené, přecitlivělé. Vlna se už zdála být hrubá, dokud se opět pořádně nenamýdlila. Je to opravdu úzký kontakt s vytvářeným dílem. Při dokončovací práci jsem se snažila zachovat ve struktuře onu „vyhlazenost“, která mě celým procesem provázela.

Anam cara

Anam cara, cyklus Vlnění

Vlněná příze, ovčí vlna

Průměr: 15 cm

Technika: spředená vlna na kolovratu

V díle *Anam cara* jsou do sebe zamotány a dvě plné cívky příze tmavé vlny a asi 12 metrů příze ze světlé barvené vlny. Po spředení jsem přízi volně odmotala a nechala ji samotnou skát do sebe, takže vznikla hromada zakroucených oček a cancourků. Dalším kouskem příze navlečeným na jehlu jsem tohoto prošíváním vytvořila kouli. Koule není úplně zpevněná, takže při pohrávání si s ní je možné prsty prozkoumávat její volné části, kroutit s nimi či jen se jimi prodírat. Přízi jsem utkala jemně, takže je koule spíš jakési „měkké cosi“, které lze zmáčknout a do určité míry i natahovat.

Slovem *Anam cara* se v gaelštině označoval věrný přítel, člověk, kterému je možno se svěřit. V úplném překladu znamená *anam* duši a *cara* přítel, takže „přítel duše“¹⁴. Během předení, kdy se z chuchvalce vlny stává příze, mohu své myšlenky nechat jen tak plynout. Noha už sama šlape, oči mimoděk kontrolují tloušťku příze a myšlenky plynou a točí se v hlavě, jako kolo u kolovratu. Vznikající příze je pro mě zde stopa mých myšlenek a pocitů, zatáčí se a navíjejí na vřeteno. Medituji

¹⁴ O'DONOHUE, John. Kniha keltské moudrosti. Praha: Portál, 2002. Str. 30.

prostřednictvím této monotónní práce a pohupuji se do rytmu klapání šlapacího pohonu. *Anam cara* je záznam činnosti uvolňování napětí, můj přítel duše. Když se jím prsty probírám, je pro mne jako růženec – mnu jednotlivé zákruty a vzpomínám, co za myšlenku to asi mohlo být.

III. PEDAGOGICKÁ ČÁST

V programu, který jsem připravila, se žáci seznamují s vlnou, jako s materiálem, hlavně v něm ale vyzdvihují jeho poznání po haptické stránce, kterou vlna více než nabízí. Paradoxně jsem jej nezaměřila na jedince se zrakovým postižením, jako je tomu u mnoha prací či pedagogických projektů, které se touto problematikou zabývají. Tito lidé jsou navyklí vnímat svět dotykem, hmat jsou jejich oči. I zbývající smysly mají citlivější, než intaktní lidé. Čím se tedy můžeme chlubit my? Máme oči, ale k čemu je používáme? Na dívání, to ano, ale málo kdy

Obr. 33: Z programu Dotykem

něco opravdu vidíme. Děti už od útlého věku sedí u počítačů a dívají se na obrazovky a poslouchají hudbu. Svět televize a počítačů je prázdný svět obrazů a zastiňuje nám to, co stojí nejen za nimi, ale i okolo a mnohdy i před nimi. Někteří dokážou hodiny prosedět před obrazovkami a tupě na ně zírat. Sami se pak zamysleme nad tím, co vše jsme měli dnes možnost vidět a přehlédli jsme to¹⁵.

3.1. Program Dotykem

3.1.1. Charakteristika programu

Artefietický program Dotykem je určen žákům druhého stupně základní školy a studentům středních škol, to znamená dětem mezi 11 – 18 rokem. Jsou to děti v obtížném období života – hledají svou identitu, své místo ve společnosti a způsob, jak se do ní začlenit. Mnozí potřebují ventilovat své pocity a využití umění jako prostředku je více než vhodné. Někteří se realizují v kresbě či malbě. Já osobně jsem začala v té době psát básně. Zhmotnění svých myšlenek a pocitů pomocí

¹⁵ O'DONEHUE, John: Kniha keltské moudrosti. Praha: Portál, 2002. Str. 61.

objektů nabízí propojení s hmatatelnou realitou, od které se někteří pocitově odklánějí do svého světa snění.

Jedná se spíše o artefiletický program než o klasickou vyučující jednotku, je tedy vhodnější menší počet žáků. Ideálním počtem je 8 nebo 10 účastníků.

Podle J. Slavíka je artefiletika výchova uměním (LHOTOVÁ, 2010: s. 23). Jejím záměrem je výukou výtvarné výchovy (u žáků a studentů) či vedením k umění a naukou o něm (u klientů) přinést něco nového v poznání sebe sama nejen ve smyslu svého vnitřního světa, ale i v kulturně-sociálním kontextu (SLAVÍK in LHOTOVÁ, 2010: s. 23). Zároveň budou mít žáci možnost se seznámit s pro ně nedostupným materiálem, jako je surová vlna. Nepochybuji, že znají ovce a také že vědí, jak vypadá vlna, z které se pletou čepice, ale co je mezi tím, mnohým uniká.

3.1.2. Cíle

Hlavním cílem je ukázat žákům, že vlna není jen huňatá ovce, ale že je to materiál na dotek příjemný a hřejivý, ukázat jim vlastnosti vlny a možnosti využití, ale i hry nebo relaxace. Během programu vlnu osahávají rukama, ale i bosýma nohama. Jde mi o uvědomění si, že orientovat se pouze hmatem není tak jednoduché, jak si mnozí myslí, především rozpoznávání materiálu a tvaru chodidla je nejen velká zábava, ale i složitá operace.

3.1.3. Požadavky – časové, prostorové, materiální

Program je vhodné realizovat v místnosti – příjemné a teplé. Exteriér je sice působivý, ale lehká vlna létá i za jemného větru. Je potřeba místo k sezení – židle a prostor k ulehnutí – může to být karimatka, žíněnka, deka. Jednotlivé činnosti na sebe nenavazují, je tedy možné je eventuelně rozdělit do několika částí.

3.1.4. Realizace

Pedagogický program jsem realizovala s nejmladšími členy (věk: 15 – 18 let) irské taneční skupiny Oileán, jejímž jsem členem.

3.2. Jednotlivé části programu

Poznej hmatem

Charakteristika: Krátká etuda, při níž se žáci seznámí s různými formami vlny, ve kterých se může objevovat. Etuda je zařazena na začátek, protože všechny artefakty jsou z vlny. Žáci nevědí, co je čeká. Nejsou tedy ovlivněni myšlenkou na materiál, s kterým budou v následujících chvílích pracovat.

Cíle: Žáci aktivizují a posilují svou hmatovou citlivost. Koncentrují se na hmatové vjemy a na své pocity a pohnutky. Snaží se rozpoznávat předložené předměty a představují si je.

Potřeby: Předem připravené vlněné předměty - kuličky, plstěný medvídek, příze, surová vlna, prefabrikovaný filc, ručně plstěný plát plsti.

Časová náročnost: 15 minut

Popis činnosti: Žáci sedí na židlích nebo vysokých žíněnkách, mají zavázané oči a bosé nohy. Pod ně jsou jim předkládány artefakty a pokud možno v naprosté tichosti je ohmatávají a převalují mezi chodidly. Poté jsou jim předkládány ty samé předměty do rukou. Záhy brzy zjistí, že obsahem je pouze vlna. Měli by se soustředit na pocity, které mají při doteku a pohrávání si s materiálem. Následuje okamžitá diskuse o hmatových zážitcích.

Tím, že účastníci budou mít zavázané oči, se budou moci koncentrovat pouze na hmat. Je lepší mít oči zavázané páskou ze dvou důvodů – žáci neudrží oči jen jednoduše zavřené a pod páskou je pak možné mít oči otevřené, což intenzivněji evokuje pocit, že je člověk slepý nebo že se nachází ve tmě a tudíž se musí orientovat pouze sluchem a hmatem.

Velice zajímavý poznatek vzešel během realizace od jedné žákyně. Nacházeli jsme se v první části, kdy předměty prozkoumávali chodidly. Ona měla u sebe zamotanou jemnou přízi. Oznámila jsem, že jim předměty odejmu, přičemž ona po něm automaticky sáhla a podala mi jej. Svěřila se nám, že až do oné chvíle neměla ani tušení, co to pod nohama má, ale jakmile se vlny dotkla rukou, okamžitě poznala, co to je. Samo o sobě není zjištění, že hmatové schopnosti chodidel jsou

omezené nijak zvláštní, ale ona osobně prožila neočekávaný šok, že se to děje až v takové míře, že nebyla schopna rozpoznat přízi.

Obr. 34, 35: Poznej hmatem. Rozeznávání předmětů bosými chodidly.

Převlek

Charakteristika: Je to spíše hra. Žáci se výborně baví, uvolní se a vytvářejí zajímavé barevné i prostorové kreace z vlny na těle kamaráda.

Cíle: I když se žáci více zabývají barevností vlny, intenzivně s ní pracují i hmatem. Využívají strukturu, kterou vlna nabízí, když se vyskládá na sebe nebo vedle sebe.

Potřeby: Vyčesaná vlna různých barev.

Časová náročnost: 5 - 8 minut na jednoho ležícího žáka

Popis činnosti: Před žáky jsou vysypány pytle různě barevné vlny. Jeden dobrovolník či vylosovaný si lehne na podložku. Měl by mít na sobě co nejméně oblečení, respektive krátké tričko a kraťasy, aby měl co nejvíce obnažených částí těla a těmi vnímat vlnu, kterou jej ostatní zabalí,

obeskládají či jinak ozdobí barevnými chuchvalci vlny. Fantazii se meze nekladou.

Obr. 39: Ostrov. Po skončení hry si holky hrály dál.

Objímej mne a hlad'

Charakteristika: Jedná se o činnost s mnou vytvořenými vlněnými artefakty z cyklu Vlnění. Je kladen důraz na uvolnění, relaxaci a soustředění se na haptické vjemy.

Cíle: Žáci si vytváří nové hmatové zážitky a rozvojí jemnou haptiku. Na základě toho aktivizují vlastní představivost.

Potřeby: Práce z cyklu Vlnění. Je vhodné situovat činnost do teplé místnosti, na žíněnku. Možno doplnit jemnou hudební kulisou.

Časová náročnost: 5 minut na každý objekt

Popis činnosti:

Tajná dohoda – Žák objekt drží v náruči, v klíně nebo na něm leží. Ohmatává strukturu objektu, jeho hebkost a něžnost. Poté si jedinec na pokyny učitele představuje louky, rostliny, počasí. Odpovídá na otázky a komunikuje, např.: jaké tam vidíš rostliny? Jakou mají barvu? Slyšíš nějaké zvíře?

Zvířátko – Objekt je velký, takže je možno jej obejmout oběma rukama. Na základě hmatových vjemů si žák představí zvíře, které by chtěl zrovna držet a snaží se jej popsat.

ZÁVĚR

Problematika haptických vlastností materiálu a taktilního umění se mi během realizace diplomové práce stala velice blízkou, takže se s ní budu zabývat ještě dále. Rovněž využití tohoto tématu v artefietice je velice podnětná myšlenka, která stojí za to dále rozvíjet, například v mé pedagogické praxi.

Myslím se, že si opravdu málo lidí uvědomuje důležitost pěstovat a utvářet si haptické zážitky, tudíž tyto návyky neučí ani své děti. Jejich oči těkají u počítačů a nedokážou se soustředit. Nevnímají ani vizuální a ani sluchové podněty kolem sebe a mnohdy je to ani nezajímá. Jaký je to potom pro ně zážitek, když si mohou sáhnout na netradiční materiál nebo mají-li v rámci haptické hry rozeznat nejen materiál, ale i tvar či kompozici.

Vlna je pro mne velice zvláštním přítelem, a proto jsem ji využila k tvorbě předmětů, které mají nabádat vnímatele k pohlázení či objetí. I když na mne více působil proces vzniku, doufám, že pro ostatní budou tyto objekty podnětem k jejich vlastní představivosti.

Svou práci bych ráda ukončila Požehnáním smyslům od Johna O'Donohue:

POŽEHNÁNÍ SMYSLŮM

Kéž je tvé tělo požehnáno.

Kéž si uvědomuješ, že tvé tělo je dobrým a věrným přítelem tvé duše.

Kéž tě naplní pokoj a radost a ty pochopíš, že tvé smysly jsou posvátnými prahy.

Kéž si uvědomuješ, že svatost znamená pozorně se dívat, cítit, slyšet a dotýkat se.

Kéž jsi svými smysly nalezen a doveden domů.

Kéž ti tvé smysly vždycky dovolují, aby ses radoval z vesmíru, ze své podivuhodné lidské existence a ze všech možností, které na této zemi máš.

Kéž ti žehná Erós, bůh země.

(O'DONOHUE, John, 2002: s. 70)

ZDROJE

SKARLANTOVÁ, Jana – VECHOVÁ, Marie. *Textilní výtvarné techniky*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2005. 208 s. ISBN 80-7238-319-1.

ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. *Základy arteterapie*. 1. vyd. Praha: Protál, s. r. o., 2002. 176 s. ISBN 80-7178-616-0.

LHOTOVÁ, Marie. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010. ISBN 978-80-7394-209-0.

ŠVANKMAJER, Jan. *Hmat a imaginace*. Praha: Kozoroh, 1994.

ŠVANKMAJER, Jan. *Transmutace smyslů*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1994. ISBN 80-901559-3-6.

ŠILAROVÁ, Jana. *Plstění ovčí vlny*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2013. 64 s. ISBN 978-80-247-4478-0.

ŠKROPILOVÁ, Hana. *Mokrý plstění ovčí vlny*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011. ISBN 978-80-247-3326-5.

PROŠKOVÁ, Iva. *Tkaní na rámu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. ISBN 978-80-247-2274-0.

HORÁK, František a kol. *Ovce a jejich chov*. Praha: Nakladatelství Brázda, s. r. o., 2007. ISBN 80-209-0328-3.

O'DONOHUE, John. *Kniha keltské moudrosti*. Praha: Portál, 2002. 1. vyd. 176 s. ISBN 80-7178-629-2.

ŠINDELÁŘ, Dušan. *Smysl věcí. Kapitoly z estetiky užitého umění a průmyslového výtvarnictví*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1963. 1. vyd. 228 s. 301 09 1.

PRÁŠILOVÁ, Michaela. *Tvorba vzdělávacího programu*. Praha: Triton, 2006. 192 s. ISBN 80-7254-712-7.

Internetové zdroje:

The Woolmark Company [online]. [cit. 24. 2. 2013] Dostupné na internetu: <<http://www.woolmark.com/index>>.

Naturwool. *O materiálu – Ovčí vlna* [online]. [cit. 10. 4. 2013] Dostupné na internetu: <<http://www.naturwool.cz/o-materialu>>.

Lies Bielowski [online]. [cit. 20. 3. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://www.liesbielowski.com>>.

Honkahovi Taidekeskus. *Issakainen Tenka* [online]. [cit. 5. 4. 2013] Dostupné na internetu: <<http://www.honkahovi.fi/index.php?k=11106>>.

Nicola Farrell: Textiles [online]. [cit. 11. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://nicolafarrell.com/>>.

Články:

GLADIŠ, Tomáš. KOLO.cz. *Oblečte se do ovčí vlny* [online]. 20. 11. 2011 [cit. 24. 2. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://kolo.cz/clanek/oblecte-se-do-ovci-vlny/kategorie/rady-doplanky/rubrika/rady>>.

The Woolmark company. *When wool is in Fashion* [online]. 20. 9. 2012 [cit. 24. 2. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://www.woolmark.com/mr-when-wool-is-in-fashion>>.

The Woolmark company. *The Art of Merino. En Extraordinary matter* [online]. 13. 9. 2012 [cit. 24. 2. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://www.woolmark.com/mr-extraordinary-matter>>.

BOUČEK, Stanislav. Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích. *Jaroslav Prášil – Přítomnost paměti* [online]. 8. 10. 2009. [získáno 11. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://www.galerie-ltm.cz/clanek.php?aid=140>>.

E15 Magazín. *Jaroslav Prášil: Profesor s kolovrátkem* [online]. 1. 2. 2010. [cit. 11. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://magazin.e15.cz/regiony/jaroslav-prasil-profesor-s-kolovratkem-851332>>.

Obrázky:

Obr. 1: ŠVANKMAJER, Jan. *Transmutace smyslů*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1994. ISBN 80-901559-3-6. Str. 45.

Obr. 2: ŠVANKMAJER, Jan. *Transmutace smyslů*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1994. ISBN 80-901559-3-6. Str. 51.

Obr. 3: Lies Bielowski [online]. [získáno 20. 3. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.liesbielowski.com/paginas/03_serienobjekte/ubersicht03.html>.

Obr. 4: Lies Bielowski [online]. [získáno 20. 3. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.liesbielowski.com/paginas/02_drucke/pictures/03raum9.html>.

Obr. 5: BOUČEK, Stanislav. Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích. *Jaroslav Prášil – Přítomnost paměti* [online]. 8. 10. 2009. [získáno 11. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://www.galerie-ltm.cz/clanek.php?aid=140>>.

Obr. 6: Fotoarchiv Pavlína Buchtová

Obr. 7: The Woolmark Company. *The Wool Muse* [online]. 8. 8. 2012 [získán 24. 2. 2013]. Dostupné na internetu: <<http://www.woolmark.com/wool-muse>>.

Obr. 8: Foto archiv Pavlína Buchtová

Obr. 9: Mäntinranta – Taidekeskus/Tampereen taiteilijaseura [online]. [získáno 5. 4. 2013]. <<http://www.tampereen-taiteilijaseura.fi/arkisto/maalis088.html>>.

Obr. 10: Craft a Flowerfield [online]. [získáno 11. 4. 2013]. <<http://craftatflowerfield.blogspot.cz/2012/05/august-craft-month-saturday-workshops.html>>.

Obr. 11: Fotoarchiv Pavlína Buchtová

Obr. 12 – 32: Fotodokumentace praktické práce. Fotoarchiv Pavlína Buchtová

Obr. 33 – 41: Fotodokumentace pedagogického programu. Fotoarchiv Pavlína Buchtová